

Riksintresse för kulturmiljövården

Harpsund (D34)

Arbetarbostäder Nygård, foto PB

KUNSKAPSUNDERLAG

Värden

Kunskapsvärde

Personhistoriska värden i och med att Harpsund sedan 1950-talet nyttjats som hedersbostad för landets statsminister och som mötesplats för regeringen. Herrgården har gästats av en rad utländska regeringschefer, bl.a. har Chrusjtjov rott i den berömda Harpsundsekan ute på Harpsundssjön. De informella mötena har gett namn till ”Harpsundsandan” en mer mjuk och informell samtalston på hög regeringsnivå. Herrgårdsmiljön är planerad som en mönstergill herrgårdsanläggning med en rad olika byggnader för olika ändamål som representerar stora arkitekturhistoriska värden.

Upplevelsevärde

Harpsund har stora upplevelsevärden genom sin natursköna omgivning och placering i sluttningen ner mot Harpsundssjön. Byggnader, betade hagmarker och åkermark är välhållna med stor betydelse för landskapsbilden.

Bruksvärde

Hedersbostad för landets statsminister, plats för många viktiga möten på regeringsnivå.

Mål för att tillgodose riksintresset

- kunskapsvärde, upplevelsevärde och bruksvärde

Herrgården ska kunna fortsätta att fungera som representationsgård för statsministern präglad av lantlig ro och svensk landsbygd där den är som vackrast. Tillsammans skapar de välhållna betesmarkerna, åkermarken

och byggnadsbeståndet en ram för en inofficiell mötesplats på regeringsnivå där samtliga komponenter är av stor betydelse för helhetsupplevelsen av området och därför måste hävdas och underhållas.

Det innebär att:

- Byggnadsbeståndet ska hållas i gott skick och markerna ska hävdas.

Beskrivning

Naturgeografi

Dalgång som går i öst-västlig riktning från Mellösasjön i öster till Harpsundssjön i väster. I väster öppnar dalgången ut sig mot Harpsundssjön. På den norra sidan bildar den uppodlade dalgången mjukt sydsluttande avsatser med moränhöjder. Den södra sidan av dalgången är brant. Dalgången omges av höglänt skogsmark.

Dagens landskapsbild

Öppet omväxlande jordbrukslandskap med natursköna ängs- och betesmarker samt partier av ädellövskog i anslutning till herrgården. Öppna utblickar över Harpsundssjön i väster.

Dagens brukande

Jordbruk med kreatursstallar och statsministerns hedersbostad.

Dagens bebyggelsestruktur

Herrgårdsmiljö med mangård och ekonomibyggnader.

Herrgårdsanläggning från 1910- och 20-talen med en rad arbetar- och tjänstebostäder, samt nya ekonomibyggnader från denna tid. Arkitekt Otar Hökerberg ritade huvudbyggnaden och skapade en anläggning i 1700-talsstil genom att behålla de gamla flyglarna från tiden samt lägga till två flyglar nere vid sjön. Mot sjön omges trädgården av klippta granhäckar och mot vägen av ett staket i gjutjärn och murpelare med urnor av gjutjärn. Garaget, Villa Lillhem och Slänten ger prov på 1920-talsklassicism.

Trädgårdsmästarbostaden är uppför i fornnordisk stil, liksom bastun. (Den är från 1935, även gårdsfolket kunde nyttja denna). Nedanför vägen står det kvar ett rött magasin från den äldre herrgårdsanläggningen.

Nygård ligger 500 meter öster om mangården och uppfördes som brukningscentrum år 1918. Rödfärgade bostadshus bildar en herrgård i miniatyr, i karolinsk stil, med symmetrisk plan. Endast vällingklockan låter förstå att det är frågan om statarbostäder. Den omges av prydlig trädgård och staket.

Rådande nationalromantiska stilideal har även lämnat avtryck i omgivningarna, genom påkostade grindstolpar och en gråstensmur som leder fram till herrgården.

Historiska skikt

Förhistorisk tid - Det förhistoriska inslaget i Harpsundområdet är mycket sparsmakat. Fynd av stenyxor vid Udden i norr visar att området var gynnsamt för bosättningar under stenålder. I söder finns ett röse, en husgrundsterrass och en hög som enda spår av förhistoriska bosättningar i området under bronsålder och yngre järnålder.

Medeltid – Nyare tid - Det äldsta omnämnandet av Harpsund är från 1380 då Bo Jonsson Grip byter till sig mark i Harpsund. Harpsund var ursprungligen en by som låg på halvön söder om nuvarande herrgård och Harpsundsviken. Gårdarna slogs samman och blev säteri och flyttades på 1600-talet till läget vid sjön. Gården fick då namnet Axelsberg efter ägaren Axel Stålmarm.

På en karta från 1721 syns ett Axelsberg på platsen för dagens statliga byggnadsminne, och vid platsen för dagens brukningscentrum syns två större hus med namnet Harpsund, invid sjön ligger Västtorp.

På 1810 års ägomätning syns ett tiotal byggnader i anslutning till herrgården, bl.a. smedja invid vattnet och ett tegelverk. Utmed vattendraget från Hedsjön i norr låg vid denna tid en kvarn och en såg med tillhörande torpbebyggelse. Vid Udden och Grindstorp fanns det mindre stugor. Avgärda hemman som hörde till Axelsbergs vid denna tid var Sörby, Västtorp, Säterkjärr, Heden, Tallsätter, Lilla Hansjötorp, Löfsätter, Berg och Transätter. Ägorna var vidsträckta och omfattade ett stort område där det förutom de avgärda hemmana återfanns en rad torp och mindre backstugor. Söder om Sörsjön, invid Sörstugan låg det ytterligare en kvarn.

1902 köpte konsul Hjalmar Wicander Axelsberg. Han lät uppföra en ny herrgårdsanläggning och tog tillbaka det gamla namnet Harpsund 1914. Under 1910 och 20-talen uppfördes en rad nya arbetar- och tjänstebostäder samt ekonomibygnader.

Carl August Wicander, son till Hjalmar Wicander, donerade Harpsund till svenska staten att användas som hedersbostad för landets statsminister. Juni 1953 övertog staten donationen Harpsund. På halvön söder om herrgården, har A.C. Wicander sin grav, i form av en enkel stenhäll.

Värdetext 1987

Harpsund: Herrgårdslandskapet kring Harpsund, säteri sedan 1600-talet och med ny mangårdsbyggnad, ekonomibygnader och arbetarbostäder från 1910-20. Här finns bl.a. arbetarbostäderna Nygård uppförda som herrgårdsanläggning i karolinsk stil.

Historiska näringar

Jordbruk, representationsherrgård.

Kommunikation

Samhällsfunktioner

Hedersbostad för landets statsminister, plats för många viktiga möten på regeringsnivå.

Makt

Hedersbostad för landets statsminister.

Vems landskap

Adelns, regeringens.

Visuella/ historiska samband

Herrgårdsmiljön har en typisk placering invid vattnet med en trädgård som vänder sig ner mot Harpsundssjön med utblickar över vattnet. Frånskilt från corps de logi ligger brukningscentrum.

Koppling till naturgeografi

Herrgårdsmiljö med typisk framträdande placering på en höjd invid en sjö.

Administrativa uppgifter

Namn och identitet: Harpsund (D34)

Socken: Mellösa

Kommun: Flen

Karaktärstyp: Herrgårdslandskap

Karaktärsord: Lösfynd av stenyxa, bronsåldersröse, vikingatida hög, en by, säteribildning på 1600-talet, herrgård i 1700-talsstil uppförd 1902, arbetarbostäder, trädgårdsanläggning, donation till staten, hedersbostad till statsministern, Harpsundsandan, Harpsundsekan

Befintliga skydd

Statligt byggnadsminne, skyddas av Förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen m.m.

Fornlämningar, 2 kap. KML

Riksintresseområde för kulturmiljövården 3kap.6§ MB

Biotopskydd för ädellövskog, alléer, vattendrag.

Uttolkning av gräns 2014

Riksintressets gränser omfattar den sammanhängande inägomarken samt att platser med betydelse för herrgårdens drift. Öppen mark norr om Udden i väster ingår. I norr tangerar gränsen Hedsjön och Kvarntorp så att plats för äldre såg och kvarn kommer att ingå. Gränsen i öster fångar in det öppna landskapsrummet.

Tid	Bebyggelse	Markanvändning	Kommunikation	Samhällsideologi Makt/sociala	Karaktärsområden/ -lämningar Illustrationsförslag
Förhistoriska nedslag	Fynd av stenyxa vid Udden Ett bronsåldersröse En vikingatida hög				Hög invid vattnet
1380	Harpsunds by			Bo Jonsson Grip äger Harpsund	
1600-talet	Gårdarna i byn Harpsund bildar säteriet Axelsberg Jordbruk		Väg från Harpsund till Mellösa sockencentra	Säteribildning	1600-talets kartor som visar vägar och bebyggelse
1721	Två gårdar kvar i Harpsund samtidigt som Axelsberg är bebyggt, ett torp -		Vägsträckningen följer norra sidan av dalgången		1721 års karta med Axelsberg
1902	H Wicander uppför ny herrgårdsanläggning i 1700-talsstil				Harpsunds corps de logi
1910-20-talen	Nya arbetarbostäder, ekonomibyggnader 1914 namnet Harpsund återinförs				Arbetarbostäderna Nygård
Mitten av 1900-talet	Donation t svenska staten Hedersbostad till statsministern sedan 1953			Harpsundsandan	Harpsundsekan